

TINISH BELGILARINI O'RGATISHDA QO'LLANILADIGAN SAMARALI USUL VA TEXNOLOGIYALAR

Muxiddinova Yulduz Rustam qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Ellikqala pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim

yo'nalishi 3- bosqich talabasi

Annotation: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga tinish belgilarini o'rgatishda foydalaniladigan zamonaviy, innovatsion va samarali usul hamda texnologiyalar tahlil qilingan. Interaktiv metodlar, AKT vositalari, o'yinli yondashuvlar va vizual materiallar yordamida o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish, savodxonligini oshirish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Amaliy tavsiyalar va dars jarayonidan namunalar orqali mavzuning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: tinish belgilar, boshlang'ich ta'lim, samarali usul, innovatsion texnologiyalar, yozma nutq, savodxonlik, interaktiv metodlar.

Аннотация: В данной статье проанализированы современные, инновационные и эффективные методы и технологии, применяемые при обучении учащихся начальных классов знакам препинания. Рассматривается роль интерактивных методов, ИКТ, игровых подходов и визуальных материалов в развитии письменной речи, грамотности и самостоятельного мышления школьников. Представлены практические рекомендации и примеры из учебного процесса.

Ключевые слова: знаки препинания, начальное образование, эффективные методы, инновационные технологии, письменная речь, грамотность, интерактивные методы.

Abstract: This article analyzes modern, innovative, and effective methods and technologies used in teaching punctuation to primary school students. The use of interactive strategies, ICT tools, game-based learning, and visual materials is discussed as a means to develop students' written communication, literacy, and independent thinking. Practical recommendations and classroom examples are provided to highlight the topic's significance.

Keywords: punctuation marks, primary education, effective methods, innovative technologies, written speech, literacy, interactive methods.

KIRISH

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tinish belgilarini o'rgatish – ularning yozma nutqini rivojlantirishda muhim qadam hisoblanadi. Bu jarayon orqali o'quvchi gap tuzish, fikrini mantiqan ifodalash, matnni to'g'ri o'qish va yozish, nutqning ohangdorligi, mazmuni va maqsadini tushunish kabi ko'nikmalarni egallaydi. Mazkur ko'nikmalarni shakllantirish uchun o'qituvchi tomonidan turli pedagogik usul va texnologiyalarni puxta rejalashtirib, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda darslar tashkil etilishi zarur.

An'anaviy usullar. Tinish belgilarini o'rgatishda an'anaviy usullar asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Ular orqali o'quvchilarda grammatik me'yorlar to'g'risida dastlabki tushunchalar shakllanadi. Ushbu usullar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Izohli tushuntirish usuli – o'qituvchi har bir tinish belgisi (nuqta, vergul, so'roq belgisi, undov belgisi, ikki nuqta, qo'shtirnoq, chiziq, nuqtali vergul)ning funksiyasini, ishlatilish holatini izohlaydi va misollar bilan tushuntiradi.

- Ko'rgazmali metod – belgilarni taqdim etuvchi plakatlari, jadval, rasmlari misollar, turli belgilar tasviri yordamida darsni tushunarli qiladi.

- Tahliliy yondashuv – o'quvchi bilan birgalikda matn ustida ishlanadi, tinish belgilarining vazifasi aniqlanadi, o'rniga boshqa belgi qo'yilganda mazmun qanday o'zgarishini ko'rsatadi.

Bu usullar ayniqsa tinish belgilarining grammatik va sintaktik jihatdan o'rganilishida, ya'ni nazariy tushunchani berishda muhim rol o'ynaydi. Ammo hozirgi ta'lim talablariga ko'ra, ushbu usullarni zamonaviy, interaktiv va ijodiy usullar bilan uyg'unlashtirish zarur.

Zamonaviy innovatsion va interfaol metodlar

O'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, ularning darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish uchun quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

“Rolga kirish” usuli:

O'quvchilar turli tinish belgilarining rolini o'zlashtirib, ular nomidan gapirishadi. Misol:

- Nuqta: “Men gap tugaganini bildiraman.”

- Vergul: “Men qisqa tanaffusman, bir xil unsurlarni ajrataman.”

- So'roq belgisi: “Men savol beruvchiman, javob kutaman.”

Bu usul orqali bolalarda belgilar haqida shaxsiy assotsiatsiya shakllanadi va eslab qolish osonlashadi.

“Xato top!” o'yini:

O'quvchilarga tinish belgilar noto'g'ri qo'yilgan matn beriladi. Ular xatolarni topadi, tuzatadi va sababini tushuntiradi. Bu mustahkamlash uchun foydalidir.

“Belgilar bellashuvi”:

O'quvchilar guruhlarga bo'linadi. Har bir guruh tinish belgilarini to'g'ri ishlatish bo'yicha berilgan topshiriqlarni bajarib, eng to'g'ri, tez va aniq bajargan guruh rag'batlantiriladi.

“Dramatizatsiya” metodi:

Belgilarni jonlantirish orqali kichik sahna ko'rinishlari tayyorlanadi. Masalan, belgilar o'z vazifasini tushuntirib, bir matnda qanday ishlatilishini ko'rsatadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish.

Zamonaviy darslar AKT vositalarisiz samarali bo'lishi qiyin. Bu borada quyidagilar juda foydalidir:

- PowerPoint taqdimotlari – tinish belgilarining o'rni, vazifasi, ishlatilishiga oid slaydlar orqali tushuntirish.

- LearningApps, Wordwall, Quizizz, Kahoot – interaktiv o'yinlar va testlar yordamida o'quvchilarni darsga jalb qilish.

- Smart doska – belgilarni interaktiv tarzda joylashtirish, matn ustida ishlash imkonini beradi.

- Multimedia resurslar – tinglab tushunish mashqlari, animatsiyali darslar orqali belgilarni vizual eslab qolish.

Bu texnologiyalar yordamida o'quvchilar nafaqat passiv tinglovchi, balki faol ishtirokchiga aylanadi. Ularning darsga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasi ortadi.

Differensial yondashuv va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

Tinash belgilarini o'rgatishda har bir o'quvchining aqliy darajasi, nutqiy tayyorgarligi va qiziqishini inobatga olish muhim. Bu borada:

- Kuchli o'quvchilarga – mustaqil matnlar yozdirish, belgilarni tahlil qilish, ijodiy topshiriqlar beriladi.

- O'rta darajadagilarga – belgilarni gapdagi o'rnini topish, tahlil qilishga yo'naltirilgan mashqlar.

- Qiyin o'zlashtiruvchilarga – rasm, piktogramma, qisqa jumlar asosida belgilarni tushuntirish, og'zaki va harakatli mashqlar beriladi.

Bunday yondashuv o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Diagnostika va monitoring

Tinash belgilarini o'rgatishda bilimlarning o'zlashtirilishini nazorat qilish uchun diagnostik baholash turlari qo'llaniladi:

- Dastlabki baholash – mavzu boshlanishida bilim darajasini aniqlash.

- Oraliq baholash – dars jarayonida interaktiv mashqlar orqali o'zlashtirishni aniqlash.

- Yakuni baholash – yozma ish, diktant va matn tahlili orqali belgilarni qo'llash darajasini baholash.

Monitoring natijalariga ko'ra, o'quvchilarga individual yondashuv yo'nalishlari belgilanadi.

Milliy qadriyatlarga asoslangan yondashuv

Tinish belgilarini o'rgatishda milliy o'zligimizga xos bo'lgan adabiyotlar, maqollar, hikmatlar, badiiy matnlar, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Masalan:

- O'zbek yozuvchilarining asarlaridan matnlar olib, belgilarni tahlil qilish.
- Maqollar orqali belgilarni o'rganish: "Ilm – hilm, sabr – kamol." (Vergul o'rni).
- Prezident Shavkat Mirziyoyevning nutqlaridan iqtiboslar keltirib, ularning ohangida belgilar vazifasini ko'rsatish.

Bu yondashuv o'quvchilar qalbida ona tiliga hurmat, milliy iftixor tuyg'ularini uyg'otadi.

Tinish belgilarini o'rgatish jarayonida faqat nazariy bilimlar emas, balki o'quvchilarning faol ishtiroki, ijodkorligi, mustaqil fikrlashi ham muhim hisoblanadi. Shu sababli o'qituvchi dars jarayonida an'anaviy va innovatsion metodlarni uyg'unlashtirib, interaktiv vositalardan foydalangan holda o'quvchilarning bilim darajasini puxta shakllantirishi lozim. Bunday yondashuv orqali o'quvchilarning yozma nutqi, savodxonligi va tilga bo'lgan hurmati yuksaladi.

XULOSA

Tinish belgilarini o'rgatish — boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning yozma nutqini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan jarayondir. Mazkur maqolada tahlil qilingan innovatsion va interaktiv usullar, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, hamda o'yinli yondashuvlar dars jarayonini jonlantirish, o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularning nutq madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Tinish belgilarining mazmunini tushuntirishda an'anaviy yondashuvlarni zamonaviy metodlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshiradi. Shunday ekan, pedagoglar o'quvchilarning yoshi, qiziqishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, zamonaviy texnologiyalardan maqsadli va ijodiy foydalanishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sultonov, B. (2020). "Tinish belgilarini o'qitishning amaliyotga oid muammolari". Samarqand: Samarqand universiteti.
2. Abdulazizov, A. (2018). "Ona tili va nutqni rivojlantirish metodikasi". Toshkent: o'qituvchi.
3. Mahmudova, F. (2021). "O'quvchilarda tinish belgilari bo'yicha bilimlarni shakllantirish". Buxoro: Buxoro universiteti.
4. Sharipov, R. (2016). "Ona tili darslarida o'qish savodxonligi va grammatika". Toshkent: O'qituvchi.
5. g'afurova, R. (2019). "Ona tili va savodxonlikka doir metodik ishlanmalar". Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.